

Олексенко В.П.
д.ф.н., професор Херсонського
державного університету
(Україна)

УТВОРЕННЯ З КОМПОНЕНТОМ ЄВРО- У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Усебічне вивчення шляхів розвитку, функціонування і збагачення сучасних мов – одне з актуальних завдань мовознавства. Предметом дослідження лінгвістів на зламі II – III тисячоліть є динамічний розвиток лексичного складу мови, зокрема виникнення лексичних інновацій. Досліджуючи динаміку мовної системи, мовознавці наголошують, що розвиток мови загалом – це передусім зміни в лексиці, рух уперед у часі під впливом реальної дійсності, людського мислення, свідомості.

Процес розвитку мовної системи становить безперервну зміну словникового складу, що виявляється насамперед у появі нових дериваційних утворень, виникненні запозичень, модифікації значень, переході певних лексем до групи архаїзмів чи історизмів, активної чи пасивної лексики.

Поява значної кількості неолексем – явище цілком закономірне. Адже неологізми з'являються в мові в часи великих, докорінних змін у житті народу. Потреба в нових словах зумовлена передусім різними екстралінгвальними чинниками, зокрема політичними та соціальними змінами в суспільстві, тому що лексична система будь-якої мови є найбільш гнучкою і динамічною порівняно з іншими підсистемами. Це пов'язано з необхідністю якомога повніше відбити постійно мінливу картину світу, що сприятиме більшій ефективності процесу спілкування між людьми. Ю. Жлуктенко зауважував, що «лексика не може в своєму наявному складі вичерпно відбити всю безмежність людського досвіду і навколишнього світу, тому більшість лексико-семантичних рядів і мікросистем перебуває у

«відкритому» стані, тобто в постійній схильності до інновацій» [4, с. 126].

Інноваційні процеси в лексиці є постійним об'єктом аналізу в наукових працях мовознавців. Зокрема, різні аспекти змін у лексико-семантичній системі української мови, що відображають перетворення в житті соціуму, репрезентовано в дослідженнях Т.Бевз, В.Жайворонка, Л.Лисиченко, Т.Коць, І.Кочан, Д.Мазурик, Л.Мартинової, О.Муромцевої, І.Самойлової, О.Сербенської, О.Стишова, О.Тараненка, Л.Філюк, М.Яцимірської та ін. Проте питання мовної мінливості, мовного розвитку та відображення цих процесів у лексичному складі залишається **актуальним**.

Відзначена властивість лексичної системи мови є однією з найважливіших умов безперервного її функціонування, що безпосередньо пов'язане з явищами неологізації, які в українській мові протягом останніх десятиліть набувають систематичного характеру.

Найінтенсивніше збагачується словниковий склад мови у період значних суспільних зрушень. Більшість новотворів зумовлена позалінгвальними чинниками. Мова поповнюється лексичними інноваціями – новими назвами, що є результатом значної активізації основних способів розширення номінативних засобів мови. Потреба в називанні нових понять і реалій політичного, науково-технічного, культурно-освітнього життя суспільства спричиняє якісні зміни у складі тематичних груп лексики. Наповнення цих груп неоднакове, одні з них є досить розгалуженими, інші – представлені поодинокими лексемами.

На кількісному і якісному складі цих груп позначається розширення міжнародних суспільно-політичних, економічних та культурних контактів України з іншими державами, тенденція до співвіднесеності лексико-семантичної системи української мови та лексико-семантичних систем провідних мов світу. З'явилася нагальна потреба в номінації нових реалій і понять, адже динамічний характер мови зумовлений передусім зовнішніми, позамовними впливами, мисленням, зорієнтованим на пізнання реального світу.

Помітні зміни в соціально-економічному та культурному житті Західної Європи, зокрема бурхливе зростання виробничих сил, розвиток нових технічних засобів комунікацій, позитивні зміни в географічній мобільності, розширення культурних зв'язків вплинули на життя в країнах Східної Європи, зокрема й на мовні процеси.

До активного слововжитку носіїв мови увійшла лексема **євро**, яку у словниках зафіксовано як самостійну мовну одиницю зі значенням «грошова одиниця більшості країн Європейського Союзу» [2, с. 269]. Наприклад: «Матеріальні збитки від повені оцінюють щонайменше в 25 мільйонів **євро**» («Євробюлетень», квітень, 2007); «За цю роботу оператор отримує 2 тисячі **євро** за місяць» (ТСН: 1+1, 21.11.11).

Відбиття змін у лексичній системі мови стосується передусім номінативного потенціалу нової лексеми, її здатності фіксувати фрагмент реального світу. При цьому збагачення словникового складу відбувається різними шляхами, одним із яких є використання змістово-сміслового потенціалу мовної системи: переосмислення значення слова, нарощення нової семантики, стилістична переоцінка слів, розширення меж їхнього значеннєвого функціонування [10, с. 262].

На динамічний характер лексичного складу мови, спричиненого різноманітними семантичними змінами, впливає також така властивість мовного знака, як асоціативність. Слово як номінативний знак під впливом різних суспільних змін, аналогій і суміжних асоціацій може змінювати своє значення [Там само].

Особливої актуальності в аспектуалізації простору, важливого для міжнародної діяльності нової України, крім лексеми **євро**, набуває компонент **євро-**, що надає значення «стосовно до країн Західної Європи» і, поєднуючись зі строкатим колом твірних одиниць, питомих і запозичених, стає словотвірною основою багатьох нових складних слів нашого часу: *євробанк, євровалюта, євровіза, євровікна, єврогрупа, євродвері, євродосвід, євродизайн, євродепутат, Єврокомісія, євроконтейнер, єврокредити,*

європарламент, євроринок, євроремонт, євросервіс, євростандарт, єврочек, єврошина та ін.

Євро- вказує на належність означуваного до того, що позначене твірною базою, або виражає зорієнтування на нього як зразок для наслідування. Напр.: «Обіцянка чинства України є ЄС міститься у спеціальному звіті *євродепутата* від Польщі Міхала Каменського...» («Україна молода», 7.06.2007); На початку лютого *Єврокомісія* погодилася допомогти Афінам, однак умовою підтримки став режим жорстокої економії. Така економія спровокувала масові страйки, які загрожують перерости в безлади (ВЗ, 1.03.10); Євросоціалізм та християнський лібералізм – найкращий варіант розвитку для людства (УНІАН, 7.10.2010); «Коли переговори про вступ завершено, *Єврокомісія*, а згодом і *Європарламент*, санкціонують підписання Угоди про вступ між країною-кандидатом та *Євросоюзом*» («Євробюлетень», квітень, 2007).

Звернімо увагу на таку деталь, що стосується витлумачення складника **євро:** в одних словникових статтях цей елемент вказує на належність до Європи [8, с. 438], в інших – до Західної Європи [2, с. 269]. Це свідчить про непродуманий політичний аспект тлумачення самої Європи. На нашу думку, безпідставним, необґрунтованим є вільний добір слів у обох лексикографічних джерелах. До того ж у жодному зі словників не зафіксовано таких активних в інформаційному просторі слів, як *європарламент, євроінтеграція* та ін.

Слова з компонентом **євро-** є здебільшого універбатами, утвореними внаслідок поєднання усіченого слова-означення (євро ← європейський) та повного слова-означуваного. Початковим скороченим компонентом прикметникового походження виступає запозичена лексема-морфема. Наприклад: *європатент, європол*. Пор.: Патентне відомство Японії, *європатент* мають труднощі при реєстрації («Львівська газета», 5.04.2006); *Європол* оприлюднив свою першу доповідь про терористичну активність у 27 країнах – членах ЄС («Євробюлетень», квітень, 2007).

Підтвердженням продуктивності слововжитку похідних із компонентом **євро-** є знайомство з україномовними електронними періодичними виданнями [12], уміщеними на електронній сторінці “Весна”: *євроарена, євроатом, євробанк, євробонд, євровалюта, євровіза, євროзона, єврозони, євроіндекс, євроінтеграція, Єврокомісія, єврокорпус, єврокубок, євроліга, євролуна-парк, єврооблігація, європарламент, єврорегіон, євроремонт, євроринок, Євросоюз, євростандарт, євротреструктура, євротурнір, євро-Україна, єврофутбол, єврохартія, євроцентр, єврочемпіонат.*

Такі дані свідчать про активну тенденцію до розширення лексико-семантичного поля з компонентом **євро-**. Це дає підстави детальніше з’ясувати словотвірну цінність і проаналізувати лексико-семантичні групи лексем із компонентом **євро**. Передусім звернімось до первинного значення **євро-** (грец. – легка навігація, легке пересування). Переносно, успіх, розважливість, “багатство”, “достаток”, у поточному значенні – це просто фортуна. Римляни пояснювали цей успіх докладніше – *fortuna sekunda*. Прикметно, що це слово має етимологічний зв’язок із грецькою мовою й означає, окрім розважливої фортуни, південно-східний вітер, євр (*euroos, eurous*), поет. буря, вітер [11, с. 207]. Польський дослідник А. Боровський вважає, що не випадково сьогодні так охоче говорять про “євроремнти”, чи про різні “єврокадри” або “єврорегіони”, якими б немилозвучними ці неологізми не були. Це, на його думку, один зі збігів, який свідчить про те, “що до нас завжди долинає далеке і притлумлене, але, однак, стимулювальне відлуння античної традиції, яка співтворить європейську свідомість” [1, с. 19].

Розглянемо докладніше функціонування **євро** не як самостійної одиниці, а як компонента складних слів. Не аналізуючи його лінгвістичний статус, укажемо на розмаїтість їх тлумачення в науковій літературі навіть щодо назв: префіксоїди, напівафікси, субпрефікси, препозитивні міжнародні блоки, префіговані елементи та ін. [5, с. 55]. Поширеність цього префіксоїда, так звана “пристрасть до євронанізування” привернула увагу науковців, культурологів, публіцистів. Свої міркування з приводу побутовізмів із

компонентом **євро-** висловив О. Гриценко [3, с. 16-17]. З огляду на це, лексеми з компонентом **євро-** можна об'єднати в декілька лексико-семантичних груп.

1. Найбільшою за кількістю лексем є група утворень на позначення **суспільно-політичних** понять:

Кожна епоха має свою суспільно-політичну термінологію, вживану на позначення суспільно-правових відносин. Це досить неоднорідна сукупність одиниць словникового фонду, що постійно модифікується, перебуває в динаміці, адже більшість слів набувають і поступово втрачають свою актуальність, замінюються новими лексемами. Номінації у сфері міжнародних відносин, правової діяльності, реалій внутрішнього політичного життя в Україні та в інших державах концентруються навколо найбільш актуальних проблем сучасності. Розбудова демократичної правової Української держави та її інституцій, формування нового мислення, нової політичної свідомості громадян – усі ці процеси позначаються на лексичній системі сучасної української мови. Свідченням таких змін є поява численних новотворів із компонентом *євро-*. За матеріалами ЗМІ зафіксовано такі лексеми зі складником *євро-* на позначення політичних процесів і явищ: *євроарена, євробюлетень, євровіза, єврогромадянство, євроделегація, євродіалог, євродепутат, єврозакон, євроінтеграція, єврокандидати євроклуб, єврокомісар, Єврокомісія, євроконституція, єврокорпус, євроміф, європапери, європарламент, європолітики, європрикордонники, єврорегіони, євросвіт, євроспільнота, євростандарт, євросоюзники, євросtructures, євросусіди, єврофіли, єврохартія, євроцентр, євровичинники*. Напр.: Це [Присвоєння Голові Проводу ОУН Степанові Бандері звання Героя України (посмертно)] розглядається як перешкода для вступу України до *євроспільноти*, а також рекомендується новому українському президентові переглянути рішення попередника (День, 16.02.2010). Чимало таких утворень має оцінне значення: *євробалаканина, євробюрократи, євродогма, єврожебрак, євроколомийки, єврократія, євронадії, єврооптимізм, євроочікування, європарадокси, європесимізм, європрагматики,*

європретензії, євросвітик (дитячий персонаж), *євроскептики, євросовки, єврофобія, євроциніки* та ін.

2. Соціально-економічна лексика. У період, коли українська спільнота поступово позбувається старих економічних орієнтирів, нав'язаних попередньою добою, відбуваються докорінні перетворення в суспільстві, передусім в економічній галузі, формується нова фінансово-економічна культура. Посилена повсякденна увага ЗМІ значною мірою спрямовується на питання економіки, фінансів, банківської справи, бізнесу, що сприяє популяризації аналізованої тематичної групи лексики й активному засвоєнню її громадянами держави: *євробони, євровалюта, євродепозит, євродопомога, євроекономіка, єврозона, євроіндекс, євроконсорціум, єврооблігації, євроринок, єврочек*. Це досягається завдяки широкому жанровому розмаїттю друкованих текстів та передачам електронних мас-медіа: економічних оглядів, діалогів із відомими економістами, бізнесменами, фінансистами, інтерв'ю, нарисів, реклами тощо.

На сучасному етапі найвиразніше відображають докорінні економічні перетворення, пов'язані з переходом від одного соціально-економічного устрою та способу господарювання до іншого. Одна з ключових лексем доби – *євроринок* – «сфера вільного обігу товарів і капіталів, а також рух робочої сили, що регулюються попитом і пропозицією у межах Європи та на європейському рівні» [9, с. 87]. Йдеться передусім про інтернаціоналізми – європеїзми, що становлять найчисленнішу групу лексем. Так, останнім часом наша мова засвоїла такі слова: *євробанк, євробізнес, євровіза, євро-долар, євро/долар, єврокредит, єврокомерція, єврофренд, євроформа, євроціна*. Наприклад: *Єврокредит* надається без довідки про місце роботи і першого грошового внеску; *Єврокомерція* має на увазі залучення іноземних коштів в економіку України [9, с. 53]; На міжнародному валютному ринку ціни на валютну пару *євро-долар* стартували з позначки 1.3629/1.3627 (Газета.ua, 12.02.2010); *Євро/долар* після нічної стабілізації на високих рівнях продовжує рости (ПС).

У мові ЗМІ часто трапляються лексеми на позначення професій (*євробанкір, євроекономіст*), грошових одиниць і цінних паперів (*євровалюта, євробанкнота, єврооблігація*). До цієї групи відносимо також лексеми *євроінформ, євроакція, євромережа, європроект, євросструктура, євростандарт, євроформат, єврооб'єкт, євроформа, європротокол*. Наприклад: *європротокол* – це такий папірець... (1 + 1: ТСН, 03.12.09); Але епігонство і «писання під когось», гра у *євроформи* – ніколи не відкриють народного і національного бачення суті, без чого літературна традиція згасає (ЛУ, 17/07, с.5); Хто зрозумів, що таке *євростандарт*? (УМ, 28.01.07).

3. Лексика зі сфери мистецтва, культури, освіти і спорту.

Вихід України на міжнародну арену, контакти з іншими європейськими державами зумовили активне входження до української мови слів із культурно-мистецької сфери. Це насамперед лексема *єврокультура*. До явищ масової культури розважального жанру належать такі лексеми: *Євробачення, євробест, євровибір, євроданс, єврозірка, євроконцерт, євроспіви, євроформат, єврохіт, єврохітпарад, євроцензура, єврошоу*. Наприклад: 20 сторінок формату Б2 (так званий *євроформат*) (<http://telekritika.kiev.ua>, 22.03.07); Чи готовий Леонід Черновецький до наступного *євровідбору*? (ICTV: Максимум в Україні, 13.03.09); Ні – *ЄвроСердюцці* (Інтер: Скандали Євробачення, 24.05.08); *євроспіви* (титри до сюжету) (СТБ: Вікна Новини, 23.05.08); *Євроцензура* (титри до сюжету про підготовку до Євробачення в Москві) (СТБ: Вікна Новини, 10.03.09); Йде, наприклад, *євротурист* Хрещатиком, і раптом запитує вас, як кудись дістатися. А ви йому назустріч... (ПіК, 13/04, с. 25). Широковживаною є лексема *євроосвіта*, що має значення «освіта за кордоном у Європейських вишах».

Активна участь українських спортсменів у міжнародних змаганнях призвела до появи лексем *єврокубок, євроліга, євроспорт, євротурнір, єврофутбол, єврочемпіонат* та ін. Напр.: Своїми думками поділився капітан динамівців Андрій Шевченко. – Андрій, яку мету зараз ви ставите перед собою на клубному рівні? – Виграти з «Динамо» єврокубок (ПС).

4. Побутова лексика з компонентом євро-.

Останнім часом збільшилася кількість слів на позначення помешкання, його обладнання, предметів домашнього вжитку, меблів, інтер'єру, побутових пристроїв, одягу, взуття, страв, напоїв тощо: *євробуцигарня, євровзуття, євровізаж, єврогрушка, євродизайн, євроімідж, єврокамера, євроКаПеЗе, євроконтейнер, єврокосметика, євромода, євроодяг, євросмак, євростиль, єврояблуко, єврояблунька*. Наприклад: А тями не тямить, що дорогою до комунізму треба щось їсти, а поки виростуть яблучка, торгівець на булонський базар з грушками вийде, бо *євросмак* зміниться чи ще щось там і яблучка Ніколаєнка знову і за смаком не відповідатимуть *єврогрушкам*...(<http://job.ukr.net/>, 29.05.07); Нещодавно газда Ніколаєнко взяв українські груші та й поїхав на булонський базар. Підійшов до торгівця *єврояблуками* та й питає, що той думає про українські грушки (<http://job.ukr.net/>, 29.05.07); *Євробуцигарня* (титри до сюжету) (1+1: ТСН, 04.10.07); У єврокамерах прекрасні сучасні умови...*Єврокамера* вражає...(1+1: ТСН, 04.10.08); *ЄвроКаПеЗе* (1+1: ТСН, 04.10.08).

На думку О.Гриценка, утворення, що «починаються на євро-, але означають не щось узагальнено-європейське, а побутові речі», «євро-речі», ця «євро-наліпка» до предметів і явищ, притаманних нашому, сучасному українському життю, свідчить не стільки про філологічне явище, скільки про вплив символіки товарів споживання, зокрема про «символізм європейських товарів» [3, с. 17]. Ці «шматочки справжньої Європи вилучають нас із «малоевропейського контексту» і «долучають до Європи». «Євротовари є уособленням «євроякості», а євросервіс, єврообслуга, єврокомфорт творять нам єврожиття, «створюють враження, що ми вже опинилися на Заході» [Там само].

В.П.Сімонок визначає цю групу лексем як дуже динамічну, бо в ній відбувається постійне оновлення за рахунок входження до її складу нових слів і витіснення старих [7, с. 118]. Серед лексем цієї групи можна виділити: **назви будівель, будівельних матеріалів, внутрішнього облаштування:** *євроаптека, євробасейн, євробудинок, єврованна, євровікна, євровмикач,*

єврогардини, євродвері, євродизайн, євродіжка, єврокахлі, євроквіти, єврокорпус, євромагазин, євромайстерня, євроофіс, європаркан, європекарня, європідлога, європомешкання, європлоща, євроремонт, єврорубероїд, євросалон, євроунітаз, єврохол, єврочерепиця, єврошпалери; назви побутових речей: євробазар, євробанка, євровіник, євродоріжка, євроквіти, єврокухня, євромеблі, європов'язка, європрава, євросантехніка, євротехніка, єврофото, євrouchистка, єврошвабра; назви продуктів харчування: євроїжа, євроогірочки, європіца, єврофрукти, єврояблука; лексеми на позначення установ, культурних подій: євроакція, євродискотека, євролюкс, європодія, євросекондхенд, євротабір, євротур, єврофуришет, «Єврохата»; слова, що позначають засоби пересування: євроавто, євроавтобус, євроавтомобіль, євровагон, єврозалізниця, євромагістраль, європотяг.

Саме така «тотальна креолізація товарів інокультурного походження» є стимулом для «формування в масовій свідомості нових суспільних ієрархій», у час, який іронічно називає О.Гриценко «добою євроремонту».

Із препозитивною частиною **євро-** в мові сучасної публіцистики трапляються й оказіоналізми на зразок *єврошпарина, єврогвалт* тощо, які вжито з певною іронією, глузуванням. Пор.: *Єврошпарина* для України (заг.). Комісія з закордонних справ Європейського парламенту 51 голосом «за» при чотирьох «проти» проголосувала за надання Україні перспективи членства в Європейському Союзі («Україна молода», 7.06.2007); «*Єврогвалт* від народних обранців (заг.). Народні депутати поїхали в Європу і зчинили там бійку» («Високий Замок», 22.05.2007) [6, с. 62-63]; Ніби під шумок інспірованого *єврогвалту* вирішили вивести нових людей на старі орбіти – у керівні крісла НТКУ. Не дивно, що в списку підписантів, які обурилися відбором на Євробачення, значаться найтонші поціновувачі євромузичних традицій – Є.Бенкендорф і В.Арфуш. Після повергнутого В.Ілащука їм і прописано керувати УТ-1 (ДТ, 19-26.03.2010)

Таким чином період кінця ХХ – початку ХХІ століття характеризується активним використанням у мові мас-медіа, а через них і в літературній мові неолексем зі складником *євро-*. Надмірна активність словотворчого форманта

неминуче призводить у мовній практиці до появи негативно забарвлених номінацій. Не уникла цього й основа *євро-*, що засвідчують такі okazіональні експресивно-оцінні новотвори: *європотвора, єврозабігайлівка, євроскандал, євролюбов, єврознаменитість, єврозадоволення*. Утім, як орієнтир для розвитку суспільства, економічний, політичний, культурно-освітній дороговказ широкого вжитку набувають нові іменники *європейськість, європеїзм і європейство*, пор.: Бо на сьогодні вся наша *європейськість*, здається, полягає лише в тому, що ми вживаємо сало (Ю.Андрухович); З кожним роком фестиваль набуває *європейськості*, більше – глобальності, щоразу «піднімаючи планку», щороку даючи зразки мистецтва найвищого гатунку («Україна молода», 16.06.2006, с. 19); Говорити про членство в Євросоюзі можна буде тоді, коли Україна «складе іспит на європейськість» (УП, 25.04.2010); Плекати відчуття «*європейства*»... (Українська правда, 20.10.2006).

Отже, за останні роки компонент **євро-** істотно розширив своє лексико-семантичне поле, цим самим збагативши власний семантико-асоціативний та словотвірний потенціал. Новотвори з префіксоїдом *євро-* відзначаються продуктивністю у засобах масової комунікації, репрезентуючи різні тематичні групи.

Література

1. Borowsky A. Powrot Europy. – Krakow, 1999.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун»; 2003. – 1440с.
3. Гриценко О. Доба євроремонту // Критика. – 2001. – Січ.-лют.
4. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия. – К.: Вища школа, 1974. – 176 с.
5. Кочан І. Слова з компонентом теле- в сучасній українській мові // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. журналістика. – 2003. – Вип.23.
6. Навальна М. Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст.,: [монографія] / М.І. Навальна. – К., Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – 328с.

7. Сімонок В.П. Семантико – функціональний аналіз іншомовної лексики в сучасній українській мовній картині світу. – Х.: Основа, 2000. – 331 с.
8. Словник іншомовних слів / Укл. Л.О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018с.
9. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2003. – 388 с.
10. Стратулат Н. Нові значення у словнику української мови як результат семантичного процесу термінологізації (на матеріалі тлумачного словника в 20-ти томах) // Українське мовознавство. – 2011. – Вип. 41/1. – С. 261 – 266.
11. Трофимук М., Трофимук О. Латинсько – український словник. – Л., 2001.
12. <http://www.slovnyk.org>